

Sinemannın Gizli Kahramanları: Sinema Makinistleri*

Öğr. Gör. Fatma Küçükkurt¹-

Arş. Gör. Levent Yaylagül²

Giriş

Filmler, yapım sürecinde birbirinden farklı görevleri üstlenen insanlar tarafından üretilmesine rağmen, Türkiye’de ilgi odağı genellikle yapım sürecine vurgu yapılarak yönetmenler, oyuncular veya filmin kendisi olmuş, gösterim sürecinde yer alan sinema makinistlerinin üretim süreci için taşıdığı önem göz ardı edilmiştir. Bu yazıda, sinema makinistlerinin, mesleki koşulları, eğitim, örgütlenme, sosyal güvenlik çabaları, sorunları ve beklentileri kendi bakış açılarından sunulacaktır. Elde edilen veriler aracılığı ile makinistler açısından oluşturulacak bilgi birikimine katkıda bulunmak ve makinistlerinin emeğine, kültür endüstrilerinde emeğin kullanılmasını yönlendiren koşullar açısından bakmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmada, 1960’lı yıllarda makinistliğe başlamış olan ve günümüzde de bu mesleği sürdüren sinema makinistleri ile görüşme tekniği kullanılarak elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Toplam 10 sinema makinisti dışında, Ankara’da sinema salonu işletmeciliği yapan Yaşar Özdemir ve Kültür Bakanlığı Sinema ve Telif Hakları Genel Müdürü Özcan Çetin ile yapılan görüşmeler, video-kamera aracılığı ile kaydedilerek, deşifre edilmiştir. Görüşmeler sonucu makinistler tarafından anlatılanlar, mesleğin nasıl seçildiği, eğitim düzeyleri, ehliyetli makinist olma ve çalışma koşulları, örgütlenme

* Sinema makinistleri ile yapılan görüşmelerin kamera ile kaydedilmesini sağlayan ve çekimlerden bir belgesel film gerçekleştiren Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü 2002 yılı, 2. Yarıyıl öğrencilerinden İrfan Erkan, Cihan Alkaya, Özlem Arslan, Aslı Karadana, Seda Yener, Selçuk Temel, Seden Demirci, Servet Kalkan, Serkan Buner, Mehmet Can Arslan, A. Ece Palabıyık, H. Sezgin Kılıç ve Rüzgar Şenkulak’a teşekkür ederiz.

¹ Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.

² Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

çabaları, filmler ve seyirciler ile ilgili görüşleri sınıflandırılarak bir araya getirilmiştir. Görüşülen kişiler kategorisine, sinema işletmecisi ve Kültür Bakanlığı'ndan bir yetkilinin dahil edilmesinin nedeni, sinema makinistleri tarafından dile getirilen sorun ve taleplerin, kendileri dışındakiler tarafından nasıl yorumlandığının ortaya konması içindir.

Kültür Endüstrilerinde Emeğin Yeri

Bugün sinemanın da dahil olduğu kültür endüstrileri, küresel sermayenin kontrolündedir ve kültür üretimi insan (ücretli) emeği ile gerçekleşir. Kültürel ürünlerin üretim sürecinde, o sürecin kendi iş yapışının doğası emeğin kullanılmasını biçimlendirir. Bunlar; starlar-oyuncular, set görevlileri, kameraman, ışıkçı, kurgucu, bilet satış elemanları, sinema teşrifatçıları, temizlik görevlileri, muhasebeciler, sinema makinistleri gibi bu sürecin çeşitli aşamalarında görev alan insanlardır.

Kültür üretim sürecinin çeşitli aşamalarında görev alan bu insanlar, kapitalist kar maksimizasyonunu sağlayan ücretlilerdir. Rol becerisi olan aktörler ve aktristler de dahil olmak üzere, yapım ve gösterim sürecinin bütün aşamalarında yer alan insanlar sinema sektöründe artı-değerin üretilmesine hizmet ederler. Kültür endüstrileri ve özellikle sinema, sendikalaşma ve örgütlenmenin düşük olduğu ve ucuz emeğin yoğun olarak kullanıldığı bir sektördür.

Küreselleşme süreciyle birlikte ücretliler ve çalışma koşulları da uluslararası sermaye tarafından belirlenmeye başlamıştır. Klasik ekonomi politik yaklaşım, ücreti emeğin değeri olarak sunar (Erdoğan 2001:288). Oysa ücret işin fiyatı değil, iş gücünün fiyatıdır. 'Ücret, işin fiyatıdır' denildiğinde, yaptığı işin bedelinin çalışana ödendiği ima edilir. Oysa iş günü içinde işçi zorunlu iş süresince, hem kendi işgücünün değerine denk düşen bir değeri yaratır, hem de kendisine ait olmayan fazla iş süresince bir artı değer yaratır (Baby 1963:136). İşçinin ürettiği artı değer toplumsal artı ürünün para biçimidir.

Yani işçinin üretiminin üretim araçları sahiplerine karşılığını al(a)madan bıraktığı bölümün para biçimidir.

Kapitalist toplumlarda diğer metalar gibi 'işgücü' de bir metadır. Bir meta olarak, işgücünün değeri onu üretmek ve yeniden üretmek için toplumsal bakımdan gerekli olan emeğin niceliğine bağlıdır. Bu da toplumsal olarak işçinin geçim gideridir. İşçilere ödenen ücret, yaşamaları için zorunlu olan ücrettir. Bu durum, psikolojik ya da iradi bir olgu değildir. Bu, tekniğin ilerlemesiyle artan ve dönemlere göre değişen emek verimliliğindeki gelişmelerle değişen gereksinimlere göre belirlenir. Buna göre, işgücünün geçim giderleri, iş gücünün değerini oluşturur. Ücretin karşılığı, her zaman iş gücünün bir bölümüdür (Mandel 1991:27). Bu kısımdan fazlası anlamına gelen artı-değer kapitalistin karşılığını ödemedi el koyduğu emektir. Kapitalist sistem bu farka dayanır. Aksi takdirde iş gücünün satın alınması bir kar getirmeyeceğinden kapitalist üretim ilişkilerinin varlık sebebi ortadan kalkar.

Kapitalist toplumlarda emeğin (işgücünün) doğal fiyatı, asgari ücrettir. Bu ücret, her ülkedeki geleneksel yaşam ölçütlerine göre belirlenir. Bu yaşam sadece fiziksel bir varoluş değil, insanların içinde yetiştikleri sosyal şartlarda kaynaklanan ihtiyaçların giderilmesidir (Mandel 2000:142). Ancak, emekçilerin örgütlenerek toplu pazarlık yapma gücü elde etmeleri ücret düzeylerinin yükseltilmesini sağlayacak faktörlerdendir.

Klasik ekonomi politiğin kurucusu olan Adam Smith ve Ricardo üretim sürecinde emeği üretken emek ve üretken olmayan emek şeklinde ayırırlar. Üretken emek ile üretken olmayan emek arasındaki ayırım para sahibi açısından düşünülmektedir. Buna göre sinema makinistleri de sinema endüstrisinde gerçekleştirilen artı-değerin üretilme sürecinde kendi emeklerini ücretli şekilde pazarda satmaları açısından üreticidir. Sistemde ücretli olarak yer alan makinistlerin gelir düzeyleri kapitalist pazar mekanizmasının doğası tarafından belirlenmektedir. Kendilerine ayrılan payın yükseltilebilmesi için sendikal olarak örgütlenmeleri gerekmektedir.

Sinema Emekçileri: Sinema Makinistleri

Eğitim Düzeyleri ve ‘Sinema Makinisti’ Ünvanına Sahip Olma Koşulları

Görüşülen sinema makinistlerinin çoğu ilkokul mezunu veya orta okuldan ayrılarak mesleğini sürdüren kişilerden oluşmaktadır. Bazı makinistler ise sanat enstitülerinde okumuşlardır. Sinema salonu sahipleri ve işletmecileri tarafından sinema makinistlerinde aranan özellikler içinde eğitim düzeyi bir ön koşul olarak önem taşımamaktadır. Makinistlerin her hangi bir sinema salonunda makinist olarak çalışabilmeleri için usta makinistlerin yanında en az 3 yıl muavinlik yapmaları gerekmektedir. 3 yıl muavin olarak çalıştığını belgeleyen kişiler, 1953 yılında Ankara ilinde açılan ‘‘Ankara Sinema Teknisyenleri ve Makinistleri Derneği’ ne ehliyetli makinist ünvanını alacağı sınava giriş için başvurusunu yapar. Başvuru talebi, dernek tarafından Zabıta Müdürlüğü’nün onayından geçirildikten sonra Ankara Büyükşehir Belediye Fen İşleri Daire Başkanlığı’na iletilerek, ehliyetli makinist ünvanı almak isteyen kişi adına imtihan açılması için başvuru yapılmaktadır.. 5 kişilik imtihan komisyonunun, 2 üyesi Fen İşleri Daire Başkanlığı, 3’ü dernek üyesinden oluşmaktadır. İmtihan, yazılı ve sözlü olmak üzere iki aşamalıdır. Yazılı sınav, Fen İşleri Daire Başkanlığı’nda, sözlü sınav ise dernek tarafından tespit edilen sinemada gerçekleştirilerek, ‘ehliyetli makinist’ ünvanı verilir.

Meslek Seçimini Yönlendiren Koşullar

Yapılan görüşmeden elde edilen verilere göre, makinistlerin mesleğe başlamalarında bu işi yapmakta olan aile veya akrabaların etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, sinemaya duydukları ilgi de meslek seçimini etkileyen önemli bir unsur olmuştur.

1924 doğumlu, Ankara’da sinema makinistliği yapan en eski ustalardan biri olan **Müfit Lim**, mesleğe başlayışını şöyle anlatıyor: ‘‘... 1938 yılında, 14-15 yaşlarında ortaokuldan ayrılarak Sus Sineması’nda muavin olarak başladım. Sonraları, Balkanların en

büyük sineması Yeni Sinema' da da çalıştım. O zamanlar, makinistler İstanbul'dan geliyordu. Nusret Bey vardı. Fakat bu zor oluyordu. O zamanın valisi Nevzat Tandoğan, Fen İşlerine talimat verdiler. Ankara'da bir imtihan kuralım dediler. Bu imtihan sonucunda ben, Selahattin Yoldaş ve Hüseyin Yoldaş ehliyetli makinist olarak çalışma hakkını kazandık”.

Sinema makinisti **Şefik Şahiner**, ailesinde bu mesleği yapan ikinci kişi olarak mesleğe başlayışını şöyle anlatıyor : “Makinist olmaya karar verdiğim zaman yaşıım 13 idi. Rahmetli ağabeyim makinistti. Onunla beraber sinemaya gider ona yardım ederdim.... O arada ben bir yandan okuyorum, bir yandan da makinist muavinliği yapmaya çalışıyorum. Sanat okulu mezunuyum ben. Fakat sinema daha ağır bastı”.

Bir başka makinist **Recep Aksu**'nun mesleğe başlaması da Şefik Şahiner'den çok farklı değil: “.....1967'den 1969 'a kadar ağabeyimin yanında çıraklığa başladım. 1969'dan sonra ağabeyimin yanından ayrıldım. Emek sinemasında çıraklığa devam ettim. 1971 yılında Atlas Sinemasında Aslan Usta'nın yanında işe başladım. 1971 yılından 76 ya kadar Aslan Usta'nın yanında muavinlik yaptım. 76 yılında askere gittim. Askerde de sinema makinisti olarak askerliğimi yaptım. Asker dönüşü Cebeci sinemasında başladım. O zamandan bu zamana mesleğimi devam ettirdim”

Muhittin İnaner'in mesleğe başlamalarında, 'aileden bir ağabey'in yerini film seyretmek için gittikleri sinemanın makinisti bir 'ağabey' almış. Muhittin İnaner, “Sinemacılığa başladığımda orta ikiye gidiyordum. Arkadaşlarla sinemaya gitmiştik. Orada bir makinistle tanıştım. Makineleri gördükten sonra okulu bıraktım. 41 yıldır bu mesleğin içindeyim” diyor. Yaşar Seyhan'ın da benzer bir öyküsü var: “...1955 Ankara doğumluyum. 11-12 yaşındaydım. Orta 1 de devamsızlıktan sınıfta kaldım. Balgat' ta açık hava sineması açılıyordu. Orada sevdim. 1980'de ehliyet aldım. AP-6 kömürlü makine ile mesleğe başladım. Mesleği, ustalardan eski makinistlerden öğrendim”.

Yusuf Arslan Sebuk, aile ya da akrabada bu mesleği yapan bir olmamasına rağmen makinistliği seçmesinde sinemayı sevmesinin etkili olduğunu söyleyen bir başka makinist: “1950-51 seneleri aralarında 2. Erkek Sanat Enstitüsü’ne devam ediyorduk. Fakat sinemaya da bir ilgimiz vardı. Normalde elektrik teknisyeniydim. Muavin olarak işe başladık, hem okul hem muavinlik. Zamanla mesleğe alıştıkça daha çok sevdik. Evden annemiz babamız ‘Sinemacı olma. Başka meslek yap’ dedi ama ben sevince kabul ettiler. 1958 senesine kadar muavin olarak, 58 den sonra da ehliyetli makinist olarak çalıştım. 51-58 arası tamirat üstüne de sanat okulunda öğrendiğim için, makinenin tamirat kısımlarını yapıyordum”.

Hüseyin Mera da sinemayı sevdiği için bu mesleği seçtiğini söyleyen makinistlerden biri: “..... Mesleğime severek başladım, küçük yaşlarda. 1958 yılında başladım. Ailemden herhangi bir tepki görmedim. Sinemaya severek gidiyorduk, geliyorduk. Ustam elektrik tesisatçısıydı. Gündüz elektrik tesisatı yapar, gece sinemada çalışırdık. Makineleri kendimiz tamir ederdik..... 64 yılında ehliyet aldık. 3-4 yıl çıraklığımız sürdü. Benim ustam elektrik tesisatçısıydı. Gündüz elektrik işlerinde gece de sinemada çalışırdık. 65 yılında asker oldum. Askerde de aynı işimi devam ettirdim. Genel Kurmay’da Mamak’ta. 67 yılında terhis oldum. Çocuk İslahevine girdim. Gündüz burada gece, Hasköy’de Meram sinemasında kendi çalıştırdığım yazlık bahçemdeydim. 76 yılına kadar yazlık sinemam devam etti. Tabii sezonluk çalışıyorduk. Sezon kapandığında Nur Sineması’nda baş makinistliğe başladım. 17 sene orada makinistlik yaptım. Gündüz ıslahevinde çalışır, gece 12-1’e kadar bu sinemada çalışırdım. Şimdi de Derya Sinemasında çalışıyorum.

Sinema makinistlerinin makinelerinin montajını ve tamirini yapan bazı ustalar zaman zaman gösterim faaliyetinde bulunmuş. Türk sinemasında **Ramazan Çetin** bunlardan biri. Az sayıda olan montaj ve tamir ustalarının gösterim görevini de üstlenmelerinin nedeni, makinistlerin yeterli sayıda olmaması ve zor yetişmesinden kaynaklanması. “.....1952’ lerde Ankara’ya geldim. İlkokulu ve ortaokulu bu mesleği sevdiğim için bırakmak zorunda kaldım. 60 yaşındayım. Hala da çalışıyorum. Ankara’da

yenisi eskisi hepsinde görev yaptım.Anadolu'ya da gittik meslek icabı. Meclise bile götürdüler. Ben orada film oynattım. Fahri Korutürk. Seyyar 35 mm Phillips makine vardı. Onun montajını ben yapardım. Her makinist o makineyi bilmezdi. Çünkü portatifti. Oynatıcısı bulunmazdı. Ben oynatırdım. Elçiliklerdeki sinema salonlarındaki makinelerin 1970 lerde bakımını ben yapardım. Japon Büyükelçiliği, Rus Sefareti, Polonya Büyükelçiliği, Alman, Fransız Kültür Merkezi. Bunların da bakımını ben yapıyordum.

Şuayip Kanaat, sinemayı sevdiği için bu mesleği seçen ve ehliyetli sinema makinisti olabilmek uzun yıllar mücadele eden bir makinist: "...Mesleğe 1965 yılında *On Emir* filmiyle 12 yaşında başladım. Bu film açık hava sinemasındaydı. Bunun akabinde hoşuma gitti. Ben buraya acaba gazoz satıcısı olarak girebilir miyim dedim. Sordum. Tamam dediler. O zaman tahmin ediyorum, 25 kuruştu gazozun fiyatı. 5 kuruş ben alıyordum. 20 kuruş da mal sahibine yani büfenin sahibine kalıyordu. Git gel derken, makine dairesine girmeye başladım. Makinistin özelliği var, makinist olabilmesi için insanın, makine dairesinin temizliğinden başlaması gerekiyor. Elimize bez aldık. Makineyi temizledik, yerleri süpürdük. Böyle böyle kendimizi adapte ettik. 12 yaşında bir kişiye sinema makinesini vermezler. Çalıştığım sinema salonu yıkıldı. Balkon yapıldı, 1200 kişilik bir sinema salonuydu. Bir sinema açılacağı zaman, Ben burada daha önce çalışmıştım, siz de yeni açıyorsunuz, çalışabilir miyim dedim. Kabul ettiler, Teşrifatçılık yaptım. Belli bir süre sonra afiş yapıştırcılığı yaptım. Teşrifatçılıktan, afiş yapıştırcılığına, oradan da filmlerin film şirketine götürülmesi işlemlerine başladım. O ara oranın makinisti Özkan diye birisi. Seni makinist muavinliğine alacağım, belli bir süre sonra, makinist olman için çalışacağım dedi. Makinist muavinliğine başladıktan sonra, esas makinistliğe geçmek için ehliyet imtihanına girmemiz gerekiyordu. 1953 yılında kurulmuş olan Ankara Sinema Teknisyenleri Makinistler Derneği'ne müracaat ettim. 1974 yılında ehliyet için ilk sınava girdim. O an lisede okuyordum. Tabii ilk aşamada, o zaman ehliyet almak çok zordu. Girdim. Yazılı ve sözlü de başarılı olamadım. Tekrar tekrar girdik. Başarılı olamadık. En sonunda 1976 yılında kazandık".

Erdal Ateş de sinemanın büyüüne kapılan makinistlerden biri: “...Mesleğe çocukken bir hevesle 1966-67 senesinde, Ankara’da çok olan açık hava sinemalarını gezerek, makine dairelerine girerek hevesle başladık. Belli bir zaman sonra meslek haline geldi. Halen de devam ediyor. Zaten sinemacılık bir sevgi işi. Sevgi olmadıktan sonra normal olarak hiçbir kimse severek yapmaz bu işi.... Bu işi makine dairelerine çıraklık yaparak usta-çırak ilişkisiyle, makinelere film sararak öğrendik. 20-30 senedir de halen devam ediyor, severek de yapıyorum”.

Çalışma Koşulları

Makinistlerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre, mesai saatlerinin fazlalığı, ödenen ücretlerin yetersizliği, sosyal güvenlik ile ilgili sorunlar, çalışma mekanındaki yetersizlikler ve mesleği öğrenmedeki güçlükler dile getirilmektedir. Verdikleri yoğun emeğe karşın, ekonomik ve sosyal açıdan hak ettikleri seviyeye ulaşamadıklarını düşünen sinema makinistlerin çoğu yaptıkları mesleği yeni kuşağa tavsiye etmemektedirler. Makinistlerden bir kısmı, herhangi bir devlet dairesinde çalışarak bu mesleklerini sürdürmüşlerdir. Olumsuz bir takım koşullara rağmen, görüşülen makinistlerin hepsi yaptıkları mesleği her şeye rağmen çok sevdiklerini belirtmektedir.

Sinema makinistliğine 1951 yılında çırak olarak başlayan ve 2003 yılında Ankara’da bir sinema salonunda mesleğini sürdüren **Yusuf Aslan Sebuk**, çalışma koşulları ile ilgili en önemli sorunun yetersiz ücret olduğunu ifade ediyor: “... Bu işe başladığımızdan beri maddi olarak sıkıntılarımız oluyor. Eskiden yemek yoktu, bir süt veriyorlardı. Onu da kaldırdılar. Zorluğumuz oluyor. Gece gidişlerde zor duruma düşüyoruz.. On iki de yarım da bitti mi taksit parası veremeyiz. Çocuklarımızın böyle bir mesleği seçmelerini şahsen istemem. Başka meslek olsun. Sıkıntılarını çektiğim için onların çekmeleri istemem.... 1976 dan sonra bu mesleği bıraktım fakat maalesef yeniden başladım. Çünkü o zamanın şartlarıyla sıkıntıya girmiştım. ...76 senesinde 26 yıl emeğimiz karşılığında patronlardan zam istediğimizde verilmediğinde, sinemadan nefret edecek duruma geldik ve nefret ettik ve işi de bıraktık. Paraya ihtiyacımız vardı. 50 lira zam yapın

dedik. 1050 lira alıyorduk, 1100 olacaktı. Ben zam veremem dedi. Ne ümitlerle 26 yıl emek verdiğimizizin karşılığı, maalesef yapamam başının çaresine bak oldu. İşi de bıraktım. Devlet dairesine girdim. Maalesef yine döndüm”.

1958 yılından beri sinema makinistliğini sürdüren **Hüseyin Mera** ise, çalışma koşullarını özellikle mekanındaki insan sağlığı ve psikolojisi açısından elverişsiz koşulları ön plana çıkarıyor: “ Günümüzde modern sinema salonları yapılıyor, makine dairelerine önem verilmiyor. Benim çalıştığım sinema Nur sineması, makine dairesini adamlar öyle bi yapmışlar ki, istersen 10 tane makine koy, o kadar geniş. Makinistin istirahat odası düşünülmüş, temizlik odası düşünülmüş, Şimdi bazı salonlar var benim eski çalıştığım makine dairesi kadardır. Yani modern sinema salonları açmakla iş bitmiyor, makine dairesine de çok önem verilmesi lazım. Gidin, görün, burada nasıl çalışıyor makinist diye, gerçekten vicdan azabı duyarsınız”.

Sanat Okulu mezunu olan ve 1967 yılında ehliyet alan **Şefik Şahiner**, makinistlerin içinde bulunduğu çalışma koşullarını, kendilerine ödenen ücret ve çalışma mekanında oluşabilecek tehlikeler açısından değerlendiriyor: “.....Bütün hedefim. İnsanlara güzel bir film seyrettirmek, güzel bir projeksiyon sunmaktı. Gençliğimizde sinemanın sevgisi böyle başlamıştı. İyi filmler, yerli filmler, ecnebi filmler. Kalabalık geldikçe, sevgi bize de aşılınmış oldu. Siz bu insanlara hizmet veriyorsunuz, bu bize gurur verirdi. Ama, parası para değildi. Çok komik rakamlarla, maaşlarla çalışıyorduk. Para bir yana, sevgiyle çalışıyorduk.....Vardiyalı çalışırdık. Çift makinist vardı. 7'ye kadar biri devam eder, yediden sonra biri devam ederdi.....Film bitene kadar makinenin başındasınız. Akşama kadar makine dairesinden çıkamıyorsunuz. Yanar filmler vardı. Benzin gibi parlardı. Şimdi filmlerde böyle bir tehlike yok tabii. Hatta o zamanki yangın çıkan filmler için bir kanun bile vardı. Makine dairesinde alınması gereken tedbirler ile ilgili. Hala o kanun yürürlükte. Kızımın sinemayla uğraşmasını istemezdim. Ben sinemayla hala uğraşıyorum. Ama karşılığını almadım. Seviyorum hala seviyorum. Çok zevkli fakat sinemanın istikbali yok. Nankör bir meslek diyorum ben. Ama biz severek yaptık bu güne kadar. Böyle emekli

olduk. Çok alıp götürüyor sizden. Başka bir meslek ile uğraşsaydım çok farklı yerlere gelebilirdim”.

1965 yılında mesleğe başlayan **Yaşar Seyhan** ise yaptığı mesleği öğrenmenin güçlükleri yanı sıra ödenen ücretin azlığı nedeni ile makinistlerin ek iş bulma zorunluluğunda olduğunu ifade ediyor: “....AP-6 kömürlü makine ile mesleğe başladım. Mesleği, ustalardan eski makinistlerden öğrendim. Kömüre bakıyorduk, yapıştırmasına, eklemesine bakıyorduk. Ek yapmasını, montajı, makinenin üstündeki parçaları, dişlileri öğretir. Ama şimdi ustalık da yok çıraklık da yok. Yetiştirme yok. Öğrenmemiz uzun sürüyordu. 2 sene, 3 sene. 3 sene sonra oynatmayı, montajı öğrendikten sonra sen başlıyordun çalıştırmaya. Şimdi böyle bir şey yok.Seansa bir saat kala makinistin gelmesi lazım. Bir saat makineyi temizliyorsun, yağına bakıyorsun, lambasına bakıyorsun. Kontrol şart... Makinistlik benim ekmek param. Mecburen çalışıyoruz. Çalışmazsam ne iş yapayım. Başka sanatım yok. Çocukluğumdan beri severim. Parası biraz az, az ama ne yapacaksın? Çalışmazsan daha kötü. Mecburen çalışıyoruz. Aldığımız asgari ücret. 200 milyon o da pek doyurucu değil. Makinistlerin çoğu ek iş yapıyor. 5’e kadar bir yerde, 5 den sonra bir yerde. Evliler için daha zor. Parası az”. Ve 2003 yılında, çalıştırmasını, tamirini öğrendiği eski dostu makinesinin önünde ulaşmak istediklerinden, hayallerinden söz ediyor Yaşar Seyhan: “Sinema çalıştırmayı çok isterdim. Ama yok imkanımız yok. Bunlar sermaye istiyor. Aldığımız 200 milyon para. Gençliğimden beri hayal ederdim. Artık geçti”.

Muhittin İnaner ve Ramazan Çetin ise daha çok, makinistlik mesleğini öğrenmenin güçlükleri üzerinde durmakta, usta-çırak eğitiminin zorluklarından bahsederek, günümüz makinistleri ile 1950-60 döneminde makinistliğe başlayanları mesleğin öğrenilmesindeki zorluklar açısından kıyaslıyorlar. **Muhittin İnaner**, usta çırak ilişkisini ve çalışma mekanında üstlendikleri görevleri şöyle açıklıyor: “....41 yıldır bu mesleğin içindeyim. Her türlü sorunla karşılaştım. Çalışmadığım makine kalmadı. Eski makinistlikle şimdiki değişik. Eskiden 2 makinist, 1 muavin olurdu. Muavin devamlı ustalarından bir şeyler öğrenmek için çalışırdı. Biz bu devrelerden çok geçtik. Şimdiki makinistler

geçmiyor. Her şeyi ustalarımızdan öğrendik. Şimdiki 10 günde, 1 ayda film takmayı, düğmeye basmayı öğreniyorlar. Eski usta-çırak ilişkisi tamamen kayboldu. Ehliyetli bir makinist, bir müdürün üstünde gelirdi. İmtihan çok zordu. Ehliyet almak için çok uğraşılıyordu. Şimdi, düğmeye basmayı öğrendi mi, filmi taktı mı bu işi öğrendi diyorlar. Makineyi tam manasıyla öğrenmek isteyen insan normalde 6 ay 1 senede yetişir. Tabi ustasına bağlı, bazı ustalar es geçiyorlar, bazı ustalar da benim yetiştirdiğim insan tam manasıyla yetiştirmiş desin diyorlar. Film seansından en erken 1-1,5 saat önce gelinir. Makine dairesinin temizliğini yapar, makinelerin temizliğini yapar, makineyi çalıştırır. Film başladıktan sonra da perde de düzgün oynayıp oynamadığını takip eder. Bir günde 6-6.30 saat makine dairesinde günü geçer. Türkiye koşullarında mesleğimiz tatmin edici değil. Biz bunu büyük bir sevgiyle yaptığımız için vazgeçemiyoruz. Maddi yönden tatmin etmiyor, para alınmıyor. Benim yetiştirdiğim bir kişi var. Fazla bu işe girmelerini istemiyorum. Vakti hep burada geçiyor, ailesine vakit ayıramıyor. Cenazesine, düğününe vakit ayıramıyorsun. Çırağım şu anda Kızılırmak'ta çalışıyor. Bir ara bıraktım. Devlet dairesine memur olarak girmiştim. Çalışırken bile arkadaşlara yardım ederdim. Geceleri giderdim. Şimdiki gençlere pek tavsiye etmiyorum”.

Sinema makinesi montajı ve tamiri ile uğraşan ve dönem dönem sinema makinistliği de yapan **Ramazan Çetin**, farklı sinemalardaki makinistlerin ortak sorunlarının düşük ücret olduğunu ifade ederek makinistlerin, makinelerin gösterime hazırlanmasında karşı karşıya kaldıkları sorunlardan söz ediyor: “..... Makinist neden üzülüyor? Çalıştığının karşılığını alamıyor. Sabahtan akşama kadar orda, herhangi bir şey istediğinde nedir avans istiyor. Olmuyor. O zaman morali bozuluyor...60'lı yıllarda makineler ark kömürle çalışıyordu. Makinistlerimiz o zaman çalışırken de o filmleri hazırladıkları zaman da bir defaya mahsus prova yaparlardı. Kömürlü olduğu için makinelerin başından ayrılmıyorlardı. Sinema makinelerinde voltaj düşüklüğü olduğundan makinelerden randıman alınmazdı. O günler de hakikaten makinistlik çok önemliydi, çok değer veriyorlardı. Çünkü sinemada film ayarlamak çok zordu..... Gerçekten sabır isteyen bir meslekti. Makinistlerin yapması gereken şeylerden biri, kömürlü de olsa, otomatik de olsa o makinenin yanından ayrılmamasıdır. Şimdiki makineler son teknoloji, tam otomatik, ark lambalı, Şimdiki

makinistler ayrılmak zorunda kalıyorlar. Eskiden haftada bir değişirdi film. Makinistte rahatlıyordu. Şimdi gelen filmler 1,5 ay, 2 ay icabında 5 ay oynuyor. Makinist sıkılıyor, kendini dışarı atıyor. Ama neden? Makinesine güveniyor, filmler polyester, her filme göre objektif makinenin üzerine takılmış vaziyette, ayarlama durumu yok.....1952 lerde makinistler makine dairesinde kesinlikle sigara içemezdi. Haşa. Yanar filmler vardı. Sadece filmin takıldığı bölümdeki kısımlar yanardı. Diğer kısımlarda buark kapakları vardı. Hepsi yanarsa o kendi cahilliğindendi. Filmler kopardı. Yanlış takılma olabilir. Her makinenin kendine göre film takılışı var. Bukle ayarlarını dar yaparsa ölçüye göre yapmazsa film kopar. Bir de ekler de yani bant eklerinde. Eskiden aseton vardı, asetonla yapıştırıyorlardı filmi. O zaman bant makinesi yoktu. Alıyordu filmi, ışık lambası vardı. Eklere bakar, o şekilde yapıştırırdı. Zamanla bu ekler sıcaktan açılıyordu. Her hafta ekleri kontrol ederdi. Bu kontrolleri yapmazsa film haliyle kopar.Bugün bazı sayılı makinistler var son derece iyi makinistlerdir. Bu makinistlerin filmleri kopmamıştır, kopmaz da. Ben sinema makinesi tamir ve montaj teknisyeniyim. Makinistin hatasını anlıyorum. Bana izah ediyor. Mesela makineye kartel kısmına fazla yağ koymamış. Makinist 11 de geliyor mesela, 5 seans yapıyor, makineyi temizlemeli, makinenin film geçtiği yerlerin kızakların, tamburların temizlenmesi yani filmlerin perfore deliklerinin rahat oturması. Bunlar çok önemli. Vardiyalı çalışırsa makinist, sabah gelen arkadaş 5'e kadar çalışır. Öbürü gece çalışır.Makinist demek, sinemanın beyni demek. Göz, görme, dikkat. Bunlar çok önemli. Sorumluluğu çok büyük. Nasıl bir otobüsün kaptanı varsa, sinemanın da makinisti var. Makinistin huzuru olmayabilir. O huzursuzluklar sinemada da yaşanıyor. Belki maaşı yetmiyor, belki evden. Ben makine dairelerini çok dolaşırım, ziyarete gidiyorum. Abi aldığım maaş beni tatmin etmiyor, ne yapayım diyorlar. Ben de iyi diyorsun da başka sinemacı da bunu veriyor. Çünkü, sinemacılar birbirlerine soruyorlar, siz ne kadar maaş veriyorsunuz? Makinistin bütün sorunları maaşının az oluşu”.

Sinema makinistlerinin çalışma koşullarına sinema salonu işletmecisi olarak bakan **Yaşar Özdemir**, işletmeciliğini yaptığı salonun makinistine hak ettiği ücreti ödeyememesine neden olan ekonomik yapılanmayı eleştiriyor: “...Amerikalılar geldikten sonra, sinemacılık, filmcilik benim görüşümle bitmiştir. Yani zarar, gelir gideri

karşılamiyor. Garanti istiyorlar. Garanti vermezsen film vermiyorlar. Kendimiz ithal edecek durumumuz kalmadı. Sıkışık bir durumdayız. Sinemada çalışan işçileri 10 kişi ise, 5-6'ya indirmeye karar verdik. Yine de kurtarmıyor. Elektrik, doğal gaz. Çok müşkül durumdayız. Makinistler kendi cephelerinden çok çok haklılar. Neden? Çünkü biz sinemacılar makinistlere çok az para veriyoruz. Bundan dolayı makinist kalmadı piyasada. Makinistlerin yüzde 99'u devlet memurluğuna kayıyorlar. Eskiden her sinemada makinist vardı. Bir cemiyetimiz vardı. Sıkıştık mı birbirimize yardımcı olurduk Siz diyorsunuz ben şu sinemanın sahibiyim. Kendimi kurtardım. O sinemadan bana ne. Şimdi yeni yeni makinist, 3 gün teşrifatçılık 35 gün gazozculuk yapıyor. Ben makinistim diye çıkıyor. Bugün bir kopya 3000 dolar. Bu adam vurur kırarsa ne yaparız. Ama biz herşeyi göze alıyoruz. Neden? Makiniste para veremiyoruz. Devlet dairesinde aldığı belli. 75-80 senesinde 75 bin lira mı 70 mi para veriyorduk. Tatmin etmedi ayrıldı. Şimdi Ankara'da 30 tane makinist ya vardır ya yoktur. Yüzde 99'u da ehliyetsiz, kaçak çalışıyor, bizim işimize de yarıyor. Çünkü ucuz çalışıyor. Bugün ehliyetli bir makinist para versek de çalışsa. Ama şu anda 300 milyon alanı bilemiyorum, duymadım. Yani para veremiyoruz. Battık. Bu şekilde gidiyoruz. Ama nereye kadar gideriz ben de bilemiyorum.....Biz Ankara da bir filmi 2 veya 3 sinemada oynuyorduk. Makinistlerimiz de vardı. 3 sinema şimdi 14 sinema oldu. İşler azaldı. Makinistlerimize para veremedik. Eskiden 40 tane filmci vardı, şimdi piyasada 3 filmci var. Eskiden yardımlaşma vardı. Şimdi ben battım diyorum. Battınsa battın diyorlar. Aldığı üç kuruş tazminatla idare edecek. Ben sinemacıyım 54'den beri, bir kuruş yardım görmedim. Şimdi, Makinistler Derneği aracılığı ile kurs açmışlar, ehliyet verilmesine tekrar başlandı. 8-10 kişi girmiş, birkaç tanesi almış birkaç tanesi alamamış. Şimdi sinema iş yapmadığı için, makinistlere istedikleri parayı veremiyoruz. Asgari ücretle çalıştırıyoruz., bu yüzden sigorta primi veriyoruz. Şimdi, Devlet dairesine geçen geçinebiliyor mu o da pek belli değil. Diyor ki ben 200 milyon maaş alıyorum. Ben onu biliyorum diyor. Cumartesi-Pazar tatil yapıyorum diyor. Sinemada çalıştığım zaman Cumartesi pazarım yok, bayram tatilim yok diyor. Bir tatilimiz vardı. 10 Kasım. Turgut Özal onu da kaldırdı. Devlet dairesinde tatil yapıyorum, sinemada onu da yapamıyorum diyor. Akün sineması 27 senelik sinema geçen Perşembe kapandı. Neden kapandı? Gelir gideri karşılamıyor. Şu piyasada bu kadar işsiz varken 14 meslektaşımız da ortada kaldı. Ne

olacak bunlara? Kim alacak işe. Ben alamam. 14 elemanım vardı 6'ya indirdim. Neden? İş olmadığı için. Bugün diğer sinemalara gittiğinde de denecek ki; Benim adamım var. Ehliyet alanlar da iş olursa çalışacak, iş olmazsa nerede çalışsın? Türkiye de 1980'lerde sinemalar benim gördüğü 200 tane ehliyetli adam yoktur. Ehliyetli adam bulamıyoruz. Çünkü devlet dairesinde. Bulsak parasını veremiyoruz. Neden? Bir elektrik faturası geliyor 400 milyon, doğal gaz faturası geliyor 800 milyon, işçi primi geliyor. Altından kalkamıyoruz. Ben kiracıyım. Söylüyorum. Kapat git diyor. Çalışanlar ne yapacak diyorum. Ne yaparsa yapsın beni ilgilendirmez diyor”.

Örgütlenme Çabaları

Ankara'daki sinema Makinistlerinin örgütlenme çabaları 1953 yılında 'Ankara Sinema Teknisyenleri Makinistler Derneği' ile başlamaktadır. 1976 yılında faaliyetlerini azaltan dernek, 1980 Askeri darbesinden sonra kapanmış, 1982 yılında Şuayip Kanaat'ın başkanlığında tekrar kurulmuştur. 2003 yılında ise dernek başkanlığı Recep Aksu tarafından yürütülmektedir.

Dernek yöneticileri, sinema makinistlerinin derneğe üye olması, dernek tarafından açılan kurslar aracılığı ile ehliyetli makinist olma hakkını elde etmeleri ve sinema salonlarında ehliyetsiz makinist çalıştırılmaması gerektiğini ifade edilmektedir. Örgütlenmenin önemini bilincinde olan dernek üyeleri, sinema makinistliği yapanların dernek çatısı altında toplamalarının mesleki eğitim, istihdam olanağı ve sosyal güvenlik taleplerinin gerekli kurumlara iletilmesi açısından gerekli olduğunu belirterek, sinema salonu sahipleri ve işletmecilerinden ehliyetli makinist çalıştırmaları konusunda destek talep etmektedirler. Ehliyetli makinist ünvanının mesleği uygulayacak kişilerin niteliği açısından önemine değinen üyeler, dernek üyesi olan ve olmayan tüm makinistlerin de bu konuda bilinçlenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Ankara Sinema Teknisyenleri ve Makinistleri Derneği Toplantısı, 2002 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Erdal Ateş tarafından okunan faaliyet raporunun bir kısmı aşağıdaki gibidir:

‘Sayın üyelerimiz hoşgeldiniz.1953 yılında kurulmuş bulunan derneğimiz, 1996 yılına kadar yaklaşık 44 yıldır faaliyetlerini sürdürmüş ve 23. 9. 1996 tarihinden şu ana kadar faaliyetlerine ara vermiş, 1996 yılından 14 Mart 2002 tarihine kadar 2 yılda bir yapılması gereken olağan genel kurul toplantıları yapılamamış olup dernekler masasından uyarıyla, 22.2.2002 tarihinde olağanüstü genel kurul toplantısı yapılarak faaliyetlerine tekrar başlamıştır. Bilindiği gibi, dernek yönetim kurulumuz 22.2.2002 tarihinden itibaren faaliyetlerine başlamış olup, 2.5.2002 tarihine kadar Ankara’da bulunan 90’a yakın sinema kontrol edilmiş, makinist ve muavin olarak çalışanların kayıtları tutulmuş, ehliyetnamesiz çalışanların ehliyetname almasına çalışılmış, Zabıta Müdürlüğü ile görüşmeler yapılmış, derneğimizde 16. Nisan 2002 tarihinde yazılı, 26. Nisan. 2002 tarihinde de sözlü sınav yapılarak 8 kişi ehliyetname almaya hak kazanmıştır. Ayrıca, Dernekler Masası Bürosunda üye kayıtlarının yenilenmesi istenmiş ve üye kayıt defteri yenilenecek üye kayıtlarına başlanmış, şu ana kadar 30 üyemiz üyeliklerini yenilemiştir.

Sayın üyeler, sizlerle yaptığımız görüşmelerde derneğimizin faaliyetlerinin eksiksiz olarak tam yürütülmesinin istendiği vurgulanmıştır. Ancak yönetim kurulunca sizlerin desteği olmadan beraberlik içinde derneğimize büyük bir desteğin verilmesi gerekmektedir. Sinemaların gezilmesi sırasında, yaklaşık 85 ehliyetnamesiz çalışan makiniste rastlanmış, bunlardan 15.4.2002 tarihine kadar 17 muavin ehliyetname almak için müracaat etmiş, diğer muavinler ise birkaç kişi hariç şu ana müracaatta bulunmamıştır. Bugüne kadar yüzlerce kişiyi meslek sahibi yapmış derneğimiz, birkaç yıldır faaliyetlerini azaltmış, tüm muavinlerin ehliyetname için müracaat etmesi gerekirken, yukarıda belirtildiği gibi yalnızca 17 kişi mesleğe önem vermiştir. Bugün yapılacak olan Olağan Genel Kurul toplantısı sonucu seçilecek yeni yönetim kurulu üyelerine, siz üyelerin büyük destek sağlaması

yanınızda çalışan muavinlerin ehliyetname alması için teşvik edilmesi gerekmektedir. Makinist muavini olarak çalışmakta direnen kişilere de yaptırım uygulanması ve Zabıta Müdürlüğü'ne ehliyetsiz ve ehil olmayan kişilerin çalıştıklarının bildirilmesi zorunlu görülmektedir. Bütün bunları önlemek amacıyla, tüzüğümüzde de belirtildiği üzere Temmuz ayının birinci haftasında yapılacak olan yazılı sınava kadar ehliyetsiz tüm makinist muavinlerinin sınava katılmaları için üyelerimizin destek olması, dosyalarının tamamlattırılması açısından yardımcı olmaları bir nebze de olsa derneğimize katkı sağlayacağı gibi derneğimizin eski statüsüne kavuşturulmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca 1983 yılında çıkarılan tüzüğümüzün 19. Maddesinin (a) şıkkında belirtilen aidatlar bölümünde yılda 1.200 TL'nı geçmeyecek şekilde aidat alınması ibaresi bulunmaktadır. Günümüzde bu miktar gülünç durumdadır. Aynı maddenin (c) şıkkında da kayıt ücreti 100 TL olarak belirlenmiştir. Genel kurul toplantısında da bu miktarlar dikkate alınarak, gündemin içerisinde yıllık aidat ve kayıt ücretlerinin yeniden düzenlenmesi önem arz etmektedir. Sayın üyeler, bugün yapılacak olağan genel kurul toplantısında siz üyelerimizce seçilecek yeni yönetim kurulu üyelerimize başarılı görevler dileriz”.

2002 yılında, Ankara Sinema Teknisyenleri ve Makinistleri Derneği'nde başkan olarak görev yapan **Suayip Kanaat**, ehliyetli makinist ünvanı almayanların sinema salonlarında yasal olarak çalışmasının mümkün olmadığını ve üye sayılarını arttırmaya önem verdiklerini ve çalışmalarını her türlü olumsuz koşula rağmen sürdürmede kararlı olduklarını söylüyor: “.....Sinema makinistleri için ehliyet çok büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılmış olan Zabıta Talimatnamesi'ndeki 122. Maddeye göre bu zorunluluk koşulmaktadır. Bunu almayan kişinin bir sinemada çalışması mümkün değildir. Bu açıdan bizim için her zaman avantaj arz etmiştir, her arkadaşımızın da ehliyetli olmasını istemekteyiz, bunun için de çaba harcamaktayız. Şu anda tahminen 300'ü geçkin makinist arkadaşımız var ama bizim üyemiz olarak 30'u geçmiş değil”.

Sinema makinistlerinin çalışma koşullarındaki yetersizliklerin çözümünde en önemli adımı, makinistlerin örgütlenmesinde gören Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve

Sinema Daire Eski Başkanı **Özcan Çetin** ise, makinistleri sistemin çok önemli bir parçası olarak görüyor: “....Makinistler hem bir emekçi hem de bir toplumun eğlence dünyasına katkıda bulunan insanlar. Bir ülkenin kültürüne sanatına katkısı olan insanlar. Onlar olmazsa sinemanın işlemei mümkün değil. Bunlar yasal olarak, Sosyal Sigortalar Kurumu’na tabi olarak çalıştırılması gerekiyor. Sinema salonlarının kapanması, ya da sinema salonlarında ehliyetli makinist çalıştırılmaması bizce son derece sakıncalı. Çünkü emek var, bu emeğin göz ardı edilmemesi gerekiyor. Bunlar için ne yapılması gerekiyor. Yasal düzenlemeler ancak dolaylı yoldan sinema makinistleri için bir avantaj getirebilir. Örneğin, Sinema Makinistleri Derneği, dernek olarak Kültür Bakanlığı’nı devreye sokabilir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile işbirliğine geçebilir. Biz ne yapabiliriz? Sosyal Güvenlik Kurumu’na sinemalarda ehliyetli makinistler çalıştırılması gerektiğini yansıtır, işbirliği yapabiliriz.....Türkiye’de ve dünyada birtakım hizmetler bazı insanların varlığı ile sonuca ulaşır. Bunlardan biri de makinistlerdir. Sinema makinistlerimiz son halkayı oluşturuyor. Tabi ki bunların varlığı ve yaşaması son derece önemli. Bir kültürdür sinema, bu kültürün halka ulaştırılmasında gösterdikleri çaba açısından el üstünde tutmamız gerekiyor. Bir emeğin ürününü bize sunuyorlar, dolayısıyla kendi emeklerinin karşılığını da almaları gerekiyor. Kültür Bakanlığı bu konuda ne yapabilir? Her şeyden evvel derneğin varlığını hissettirmesi gerekiyor. Devletin karşısına geçip, biz emeğimizin karşılığını istiyoruz demelidir. Kültür Bakanlığı böyle bir talebi alıyor, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na, İş ve İşçi Bulma Kurumu’na ulaştırıyor. Çünkü, ortada çok ciddi bir problem var. Nitelikli iş sahiplerinin işlerinden olması. Bu sendikasız ya da bir derneksiz çok daha kolay yapılıyor Türkiye’de. Bir makinistin yetişmesi kolay değil. Makine teknolojik, pahalı ve hassas bir alet. Böyle bir aletin yükünü alıyorsa makinist karşılığını da almalı. Son tahlil de şunu açık ve net vurgulamak gerekiyor ki, sinema salonu sahipleri ve işletmecilerinin makinelerini ehliyetli kişilere emanet etmeleri. Ben ehliyetsiz kişi çalıştırmıyorum, çalıştırmam, çalıştırmayacağım demeliler. Tabi bu da bir bilinç işi. Türkiye’de ucuz emekten faydalanmak kolay, yolu da gayet açık, çok sıkı yasal denetimi yok. 3-5 günlük kurslarla birtakım insanları bir yerlere getiriyorlar. Ama gerçekten ehliyet sahibi insanlar ise kapı dışarı edilebiliyor ya da işlerinden edilebiliyor. Bunun önüne geçmenin yolu, bizce Kültür Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal

Güvenlik Bakanlığı olarak müdahale edebilmektir. Sinema salonu sahipleri de makinist seçerken bilinçli olmalı, ehliyetli makinist kullanmalıdırlar”.

Filmler, oyuncular ve sinema makinistleri

Sinema makinistliğine 1960’lı yıllarda ilkokul çağlarında başlayan ve günümüzde de bu mesleği sürdüren makinistler için, o yılların filmleri, bugün gösterilen filmlere göre çok daha güzel. 1960’lı yılların Türk filmlerini daha çok beğenen, gerçekçi ve ibret verici bulan makinistler, yeni filmleri daha çok yapmacık ve oyalayıcı olarak nitelendiriyorlar. Eski filmlerden ilgiyle hatırladıkları: *Yılanların Öcü*, *Kuyu*, *Ezogelin*, *Boş Beşik*, *Alageyik*, *Avare*. Hatırladıkları oyuncular ise Erol Taş, Aliye Rona, Eşref Kolçak, Fikret Hakan, Muhterem Nur, Fatma Girik, Tugay Toksöz, Cüneyt Arkın, Necdet Tosun.

Ankara’nın en eski makinistlerinden **Müfit Sim**, filmler ve oyuncular ile ilgili anılarını şöyle aktarıyor: “... Muhsin Ertuğrul’un *Şehvet Kurbanı*, Hazım Körmükçü’nün *Karım Beni Aldatırsa*, *Balıkçı Osman* ve Ferdi Tayfur’un dublajını yaptığı *Laterna Köprüsü*. Ayrıca yabancı filmlerden *Frankenstein*, *Lorel Hardy*’yi hatırlıyor. Hiç unutamadığı ise, İsmet İnönü’nün de locasının bulunduğu Yeni Sinema’da 3 hafta gösterilen Dorathy Lamour’un oynadığı *Dişi Tarzan* filmi’.

Recep Aksu, eski filmlere ait anılarına ilk kez oynattığı filmle başlıyor: ‘...İlk oynattığım film, *Kuyu* filmi. Siyah beyaz. En çok beğendiğim film; *Ezo Gelin* filmiydi. Fatma Girik’in *Boş Beşik*, Cüneyt Arkın’ın baş rolünü oynadığı *Alageyik* filmiydi. Yazlık sinemalarda 2 seans oynardık....1970 yılının başında, Yılmaz Köksal, Ülkü Özen ile beraber *Hoş Memo* filminin galasına gelmişti. İmzalı bir fotoğraf istemiştim.1974 yılında Maltepe de Yeni Sinemada çalışırken, Selma Güneri’nin *Boşver Arkadaş* filmi oynuyordu. Sinemanın yanında Köşk gazinosunda çalışıyordu. Filmini seyretmeye geldi. Resmini istemiştim. Çünkü, sinemada hemen hemen herkesin çerçeveli resmi vardı. Kendisinin resminin niye olmadığını sordu. Adres aldı ama göndermedi”.

1955 yılında sinema makinistliğine başlayan **Arslan Sebuk Tekin'** in ilk hatırladığı film ise Avare oluyor: “ O zamanın şartlarında Avare adlı film vardı. 6 ay oynadık Nur Sineması'nda. Değişik filmler vardı şimdi aklıma gelmiyor. Şimdikiler yapmacık gibi geliyor. Eskinin artistlerinden çok gelen olurdu. Gala geceleri olurdu. Zeki Müren'den tutun Erol Taş, Eşref Kolçak, Yılmaz Güney”.

Hüseyin Mera'nın en çok etkilendiği film *Yılanların Öcü* olmuş: ‘...İlk başladığım zamanlarda *Yılanların Öcü*, Fikret Hakan, Erol Taş, Nurhan Nur, Ali Şen. Burdur'un Yeşilova kasabasının bir köyünde çevrildi. Siyah beyaz. Merakla gittik. F. Hakan'dan Erol Taş'tan imzalı fotoğraflar aldık. Merak işte bu ya. Ben o zaman çırağıyım. 5-6 genç arabayla koştuk gittik. Tabi, kalabalık. Hatta bir sahne temel kazma yeri vardı Aliye Rona,' Yılanlar yılanken bile öcünü komadılar, Siz benim gelinimi bu duruma sokmuşken hala durursunuz dedi'. Millet bir alkış. Çekim falan durdu. Yönetmen uyardı. Ben işaret verince alkışlayın dedi. *Kuyu* filmi de bizim Dinar da çekildi. Nostalji filmlerinin değeri bir başka'.

Daha çok yabancı film gösterilen sinemaların makinisti **Şefik Şahiner** ise seyrettiği pek çok filme karşın, filmleri sinema salonunda oturan seyircinin rahatlığı ile hiçbir zaman seyredemediğini belirtiyor: “İlk muavinlik yaptığım zaman Zeki Müren'in *Berduş* filmi oynuyordu....Tanıştığım çok oyuncu oldu. Ben hiç film seyredemedim. Devamlı gözüm perdededir..... Son zamanlardan *Titanic* ve *Terminatör* filmi beni etkilemiştir. Zevkle seyrettim. Biz eskiden ecnebi film oynadık. *Neşeli Günler* vardı. *James Bond* türü filmler vardı. O tarihlerde yeni çıkmıştı. *Dr. No*'lar falan. Aklımda bunlar kaldı. Çok film seyretmedim, daha ziyade işimle ilgilenirdim”.

Filmler ve Yeşilçam anıları diye sorulduğunda oyuncularla tanışmanın ayrı bir yeri var sinema makinistlerinde. **Muhittin İnaner**, “Eskiden filmlerin galası olurdu. Artistler gelirdi. Seyircilerle konuşurdu. Askerdeyken kameraman bir arkadaşım vardı. Yılmaz Güney'in filmlerini çekmişti. Onun sayesinde Yılmaz Güney'le tanıştım” derken bir başka gülümsüyor. **Yaşar Seyhan** da aynı gülümsemeyle eski filmlerden ve tanıştığı

oyunculardan özlemle hatırlayarak bahsediyor: “.....Eski filmler güzeldi. Komedi ve dramdı. Bir şeyler veriyordu. Şimdikiler ağır, herkes anlayamaz. ... Eskiden ibret verici filmler vardı. Eskiden ekseri komedi filmi vardı. Sadri Alışık, Eşref Kolçak, Ayhan Işık, Vahi Öz. Siyah beyaz filmler. Öyle birkaç hafta oynayan film yoktu. Senede Bir Gün birkaç hafta oynadı. O da renkliydi. Yazıhaneye film almaya gittiğimde, Necdet Tosun ile tanıştım. Cüneyt Arkın’la, Tugay Toksöz le tanıştım”.

Seyirciler ve sinema makinistleri

Seyircilerle ilgili en dikkat çekici durum, seyirci sayısının eskiye oranla azalmasıdır. Seyirci sayısı fazla olduğu zaman makinistler daha bir şevkle çalışmaktadırlar. Eskiden seyircilerin filmlere daha fazla tepki verdiklerini, ağıladıklarını sinemayı, makine dairesini merak ettiklerini ve makine dairesini incelemek için can attıklarını vurgulamaktadırlar. Oysa şimdi seyirci yapısı değişmekte, insanlar çok fazla tepki vermemekte ve sinemayı incelemek için herhangi bir girişimde bulunmamaktadırlar. Ancak izleyicinin daha da bilinçlendiğini ve seçici ve sorgulayıcı olduğunu vurgulamışlardır. Sinema sayısı ve salon sayısı çoğalmış ama izleyici sayısı eskiye oranla düşmüştür. 2-3 kişiye film oynatıldığı zaman olmaktadır. Sinema salonları küçülmüş, salon sayısı artmış cep sinemaları ön plana geçmiştir. Örneğin, Şuayip Kanaat, 1965 yılında mesleğe başladığında ilk çalıştığı sinemanın 1200 kişilik bir salonu olduğunu belirtmektedir. Eskiden iki tane film gösterim makineleri varken bugün bu sayı ortalama altıya çıkmıştır. Amerikan hegemonyası film seyircisini azaltan unsurlardan birisidir. Çünkü Türkiye’deki sinema izleyicisi altyazılı filmler izlemeyi sevmemektedir. Eskiden balkon ve salon varken balkon olayı ortadan kalkmaktadır. Eskiden seyirci “seyredelim de ne olursa olsun” demektedir. Şimdi izleyiciler daha çok öğrenci ağırlıklıdır. Makinistler, öğrenciler olmazsa sinemaların iş yapmayacağını düşünmektedirler.

1960’lardan sonrası ile 2000’li yılların seyircilerinin kıyaslanmasında en eski makinistlerden **Müfit Sim** ve **Arslan Sebuk Tekin** aynı yorumu yapıyor. **Müfit Sim**, “...Ben sinemacılıktan şimdi tat almıyorum. Sinemacılık bizim zamanımızdaydı. Gala

gecelelerinde kapı pencere kırılmadan zevk duymazdık. Yeni Sinemanın 3000 kişilik olduğu dönemde *Dişi Tarzan* filmini 3 hafta oynadık”.

Arslan Sebuk Tekin de seyircinin sinemaya olan ilgisinin şimdi olmadığını söyleyen eski ustalardan: “Eski seyirciler maalesef şimdi yok. Eskiden sinemaya gelirdin, sinemanın önü dolu olurdu. Şimdi ile çok farkı var”. Recep Aksu ise seyircileri sinema dairesine merakları açısından kıyaslıyor: “...Eskiden seyirciler dramatik sahnelerde çok tepki verirdi. Ağlardı. Şimdi öyle değil, seyirciler makine dairesine bakmak için can atarlardı. Şimdi seyirciler makine dairesi ile hiç ilgilenmez”.

Sonuç

Sinema makinistleri bugüne kadar kültür endüstrilerinin bir parçası olarak görülmemişlerdir. Dolayısıyla sinema sektörünün kamera önünde ve arkasında yer alan emekçiler kendilerini kafa emekçisi, makinistleri de kol emekçisi olarak gördükleri için aynı çatı altında örgütlenememişlerdir. Kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde asgari ücret olarak bu işi yapmaktadırlar. Meslekleri azami dikkat ve sorumluluk gerektiren bir iş olmasına rağmen çalışma koşulları ve gelir açısından tatmin edici bir meslek değildir. Sinema makinistleri verdikleri bütün çabaya rağmen herhangi bir örgütlü güçleri ve mesleki koşulları düzeltici ve gelirlerini artırıcı yönde yaptırım yapabilecek güçleri yoktur. Sinema işletmecileri makinistlerin koşullarının zorluğu ve ücret düşüklüğü konusunda herhangi bir yardımda bulunmamaktadır. Çünkü, onlar sinema makinistlerinin çalışma koşulları ve ücretlerine yönelik düzeltmeleri maliyetleri artırıcı, dolayısıyla kâr unsurlarını azaltıcı bir faktör olarak görmekte ve varolan koşulları aynen sürdürmekten yana tavır almaktadırlar. Bu durum sinema işletmecileri açısından tekelleşmenin kaçınılmaz bir sonucudur.

Sinema makinistlerinin, tek başlarına dernek şeklinde örgütlenerek koşullarına ilişkin düzenlemeleri bütün çabalarına rağmen küçük bir alanla sınırlı kalmaktadır. Yapılması gereken bütün kültür endüstrisi çalışanlarının tek bir sendikal örgütlenme çatısı altında birleşerek örgütlü bir şekilde mücadele ederek kendi haklarını almak için çalışmaları, yasalarla güvence altına alınması gereken hakları için siyasi platformda

mücadele etmeleri ve haklarının ihlal edilmesi durumunda yaptırım uygulanıp uygulanmadığının takipçisi olmaktır. Ankara Sinema Teknisyenleri ve Makinistleri Derneği çatısı altında toplanan az sayıdaki makinist tarafından verilen mücadele, diğer illerdeki makinist dernekleri ile birlikte oluşturulacak dayanışma ile giderek etkinliğini arttıracaktır. Makinist dernekleri arasındaki bu işbirliği, sinemanın diğer alanlarındaki emekçilerin bir araya gelerek oluşturdukları dernekleri de kapsamalıdır. Kültür endüstrilerini bir parçası olan sinema emekçilerinin oluşturacakları bu işbirliği, taleplerin duyurulması ve elde edilmesi adına daha etkili olunmasını sağlayacak bir güç oluşturabilmek adına yapılması gereken temel eylem biçimidir.

Kaynakça

Albarran, Alan B. (1996). *Media Economics: Understanding Markets, Industries and Concepts*, Ames: Iowa State University Press.

Baby, Jean (1963). *Kapitalist Ekonominin Tenkidi*, Çeviren: Adil Onural, İstanbul:Sosyal Yayınları.

Erdoğan, İrfan (2001). “Kitle İletişimi Orneğinde Marksist Siyasal Ekonomi Yaklaşımı Üzerine Bir Tartışma”. *Praksis*, (4), ss. 276-313

Mandel, Ernest (1991). *Marksist Ekonomi Kuramına Giriş*, Çeviren: Ali Ünlü. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Mandel, Ernest (2000). *Marx'ın İktisadi Düşüncesinin Oluşumu*, Çeviren: D. Işık, 3. Baskı, İstanbul: Yayın Yayıncılık.